

УДК 330.322.1:330.341.1(477)

DOI: 10.35340/2308-104X.2020.88-3-15

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО
ДОСВІДУ ВІДНОВЛЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
В ПОСТКОНФЛІКТНИЙ
ПЕРІОД****STUDY OF FOREIGN
EXPERIENCE OF THE
NATIONAL ECONOMY
RECOVERY IN THE POST-
CONFLICT PERIOD****ПРИЙМАКОВА Ю. А.,
аспірантка кафедри економіки
підприємства,
Донбаська державна
машинобудівна академія****PRYIMAKOVA Yu.,
Post graduate student at the
Department of Economics of
Enterprise, Donbas State
Engineering Academy**

Досліджено зарубіжний досвід відновлення національної економіки в постконфліктний період, який представляє інтерес для України. Встановлено особливості економічної політики постконфліктного відновлення та визначено основні інструменти. Доведено роль міжнародних фінансових інститутів у зміцненні фінансового потенціалу держави у постконфліктний період та вирішенні пріоритетних проблем післявоєнного відновлення.

Ключові слова: *постконфліктний період; постконфліктне відновлення; зарубіжний досвід; національна економіка; розвиток.*

Исследован зарубежный опыт восстановления национальной экономики в постконфликтный период, представляющий интерес для Украины. Установлены особенности экономической политики постконфликтного восстановления и определены основные инструменты. Доказана роль международных финансовых институтов в укреплении финансового потенциала государства в постконфликтный период и решении приоритетных проблем послевоенного восстановления.

Ключевые слова: *постконфликтный период; постконфликтное восстановление; зарубежный опыт; национальная экономика; развитие.*

The foreign experience of restoring the national economy in the post-conflict period, which is of interest to Ukraine, has been studied. The features of the economic policy of post-conflict reconstruction are established and the main instruments are identified. The role of international financial institutions in strengthening the financial potential of the state in the post-conflict period and solving priority problems of post-war reconstruction have been proved.

Keywords: *post-conflict period; post-conflict recovery; foreign experience; National economy; development.*

Постановка проблеми. Конфліктні ситуації та військові дії здійснюють негативний вплив на макроекономічні показники, призводять до зменшення економічної активності та зниження темпів розвитку всіх галузей національного господарства.

Анексія Криму та військові дії на сході України негативно вплинули на соціально-економічні показники розвитку країни та спричинили певні зміни в структурі економіки.

Однак, слід звернути увагу, що найбільших втрат через руйнування житлового та комунального фонду; транспортної інфраструктури; промислових об'єктів; значне падіння доходів населення та інтенсифікацію вимушеної міграції зазнали території, які безпосередньо входили або входять до зони військових дій або межують з нею. Припинення економічної діяльності на постраждалих територіях спричинило значні проблеми і для національної економіки в цілому через порушення виробничих ланцюгів, втрату інвестиційної привабливості регіону зокрема та країни в цілому тощо.

Тому, після закінчення військових дій існує необхідність не тільки у розбудові деокупованих територій, але й формуванні нових підходів до відновлення як цих регіонів, так і національної економіки в цілому.

Значна кількість країн світу, економіка й інфраструктура яких була зруйнована через військові дії, проходила через процеси відновлення територій та мають певні напрацювання щодо вирішення проблем деокупованих та постраждалих від конфліктів регіонів.

На доцільність врахування міжнародного досвіду, як одного з принципів, на яких має базуватись державна політика з реінтеграції та відновлення постраждалих від конфлікту територій, звертають увагу і науковці [1; 2].

Тому, аналіз світового досвіду постконфліктного відродження зруйнованих регіонів представляє інтерес для національних інтересів Україні, що актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти відродження постконфліктних територій, проблеми їх соціально-економічного розвитку та специфічних рис відновлення національної економіки висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: П. Блохін [2], Д. Брінкерхофф [3], О. Іляш [2], Е. Ісмаїлов [1], Г. Кастілло [4], П. Колієр [5], Т. Коуен [6], Н Музаффарлі [1].

Безумовно, економіка кожної країни та ситуація у постконфліктних регіонах має свою специфіку. Однак, більш глибокий аналіз досвіду соціально-економічного розвитку постконфліктних економік різних періодів через призму сучасності, дозволять виявити найбільш прийнятні для вітчизняних умов та можуть створити певний базис для формування векторів підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду відновлення національної економіки в постконфліктний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. З процесами відновлення територій та національної економіки в цілому, внаслідок військових дій, стикалося багато країн світу. Серед них: В'єтнам, Іран, Грузія, Азербайджан, Балканські країни, Лівія, Афганістан, Ірак та інші.

Науковці відзначають [7], що внаслідок військових дій втрата валового внутрішнього продукту (ВВП) становить 2,2% щорічно, що обумовлено зниженням економічного зростання (табл. 1).

При цьому на розмір цього показника впливають наслідки збройного конфлікту. Серед основних таких викликів слід відзначити: необхідність реконструкції та відбудови підприємств та інфраструктурних об'єктів, розмінуванні земель сільськогосподарського призначення, створення робочих місць, відновлення інститутів і соціального капіталу, що потребує фінансових ресурсів.

Як свідчать результати досліджень, нехтування проблемами постконфліктних територій та низька ефективність заходів, спрямованих на їх відновлення, здатні перетворити їх на депресивні або, як зазначають науковці [10, с. 42], «осередки нестабільності».

Таблиця 1

ВВП на душу населення в країнах, які зазнали військових дій

	ВВП на душу населення, дол. США, перед конфліктом	ВВП на душу населення, дол. США, після завершення конфлікту	Сукупна зміна, %	Середня зміна за рік, %
Руанда, 1990-1994	367	230	-37,32	-9,33
Бурунді 1993-2005	184	144	-21,73	-1,8
ДРК, 1997-1999	212	64	-69,81	-34,9
Гвінея-Бісау, 1998–1999	388	311	-19,84	-9,9
Сьєрра-Леоне, 1991–2002	214	150	-29,91	-2,7
Малі, 2012	739	715	-3,24	-3,2
Лівія, 2011	13400	6650	-50,37	-50,3
Сербія, 1999	2441	870	-64,35	-64,3
Таджикистан, 1992–1993	503	154	69,38	-34,6
Алжир, 1991-2002	2359	1743	-26,11	-2,37
Чад, 2005–2010	586	736	+15,59	+3,12
Ірак, 2003	691	637	-7,8	-7,8
Ємен, 1994	348	346	-0,57	-0,5
Грузія, 2008	2900	2446	-15,65	-15,6
Україна, 2014–2019*	4030	3659,8	-9,18	-1,53

*військові дії тривають

Сформовано автором за даними [7; 8; 9]

Слід погодитись з дослідниками [2, с. 50], які відзначають, що досягнення перемир'я надає державі нові можливості відбудови промислових та інфраструктурних об'єктів, залучення міжнародних донорів, відновлення економічних зв'язків, реальної підтримки та активізації малого і середнього бізнесу, становлення нової бізнес-моделі національної економіки.

Тому, дієвим інструментом управління такими територіями має стати економічна політика постконфліктного відновлення, яка являє собою систему відповідних задач щодо відновлення та розвитку національної економіки та комплекс заходів щодо їх вирішення.

При цьому сучасні світові практики доводять доцільність запровадження програмного підходу при її формуванні і реалізації.

Систематизація досвіду вирішення проблем, пов'язаних з відбудовою постраждалих внаслідок військових дій територій, обумовила визначення основних принципів розробки програм постконфліктного відновлення. А саме:

розумна мінімізація витрат; єдність двох підходів – відновлення старого та створення нового; гнучкість територіального планування, насамперед планування мережі поселень; поетапність; перманентне вдосконалення програм постконфліктної реабілітації; співробітництво урядових та незалежних експертів; партнерство місцевих органів управління з громадянським суспільством (громадськими організаціями) [11].

Досвід країн, яким у тому чи іншому ступені вдалося подолати кризові явища у постконфліктному періоді (Чад, Північний і Південний Ємен, Малі, Таджикистан, Грузія та ін.), доводить доцільність створення сприятливих умов для інвесторів (в тому числі іноземних) та формування дієвого механізму державного регулювання інноваційно-інвестиційними процесами.

Звертаючи увагу на питання мобілізації внутрішніх надходжень та фінансового забезпечення розбудови, слід підкреслити значущість залучення зовнішньої допомоги в цих процесах.

У зв'язку з цим цілком слушними є висновки за результатами дослідження ООН [12] стосовно того, що управління потоками міжнародної допомоги буде одним з перших іспитів на ефективність економічної політики як для національних органів влади, так і для спільноти донорів.

Слід зазначити, що міжнародними організаціями, зокрема ООН і міжнародними фінансовими інститутами накопичено величезний досвід розв'язання таких питань. Крім того, фінансова допомога міжнародної спільноти відіграє значну роль у відновленні та розвитку постконфліктних економік різних країн світу.

Серед основних учасників слід відзначити організації, які здійснюють кредитування, надають гарантії та позики, здійснюють консультації профільних відомств. Серед них:

- Група Світового банку, яка представлена такими організаціями, як: Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних суперечок, Багатостороння агенція гарантування інвестицій;

- Міжнародний валютний фонд (МВФ) та інші.

При цьому участь Групи Світового банку у постконфліктному відновленні являє собою послідовний процес, який здійснюється за такими етапами [13]:

1. Нагляд за країнами, що беруть участь у військових конфліктах, та оцінка впливу конфлікту на взаємовідносини з Групою.

2. Розробка перехідної стратегії, що передбачає визначення ролі Групи у підтримці переходу від військового стану економіки до постконфліктного, а також програмі національного відновлення та координація діяльності з іншими донорами.

3. Рання постконфліктна підтримка, спрямована на підтримку дрібних проєктів, зокрема у сфері відновлення критично важливої інфраструктури, спрощення доступу до капіталу для представників малого бізнесу та стимулювання зайнятості.

4. Активне постконфліктне відновлення, що передбачає реалізацію масштабних заходів з фізичної відбудови зруйнованих інфраструктурних об'єктів, відновлення економіки, соціальної реінтеграції.

5. Повернення до нормального режиму діяльності.

МВФ було розроблено інструмент прискореного фінансування (Rapid Financing Instrument – RFI), який було використано при формуванні нових фінансових систем у Боснії і Герцеговині, Східному Тиморі, Косово, Афганістані. Слід вказати, що він не передбачає розробку позичальником комплексної програми кредитування та має умови, які аналогічні тим, що окреслені при одержанні гнучкої кредитної лінії (Flexible Credit Line – FCL), кредитів підтримки ліквідності (Precautionary and Liquidity Line – PLL) та угоди «стендбай» (StandBy Arrangements – SBA) [14]. Слід також підкреслити і роль останніх інструментів у постконфліктному відновленні економіки через стабілізацію роботи національної фінансово-кредитної системи.

Крім того, звертаючи увагу на відновленні вітчизняної постконфліктної економіки, слід відзначити перспективність таких інструментів, як: гранти, консультативна допомога для урядових організацій, здійснення досліджень та підготовка аналітичних звітів з питань ефективного використання ресурсів та використання можливостей.

Міжнародні фінансові структури виступають і в ролі інвесторів, які реалізують програми, спрямовані на відбудову інфраструктурних об'єктів, відновлення промислових підприємств, створення нових робочих місць.

Певний інтерес представляє програма Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) та розроблений нею механізм «Огляду інвестиційної політики» («Investment Policy Review» – IPR), який спрямований на покращення загальної інвестиційної політики. В порівнянні з аналогами він характеризується більш повною інтеграцією процесів реформування інвестиційної політики за рахунок охоплення пост-імплементативного періоду, аналізу результатів роботи та надання технічної та консультативної підтримки. Слід зазначити, що бенефіціарами цієї програми у різні періоди були Білорусь, Боснія і Герцеговина, Югославія, Молдова, Руанда, Таджикистан, Узбекистан.

Світовий досвід доводить важливість і результативність донорських програм у зміцненні фінансового потенціалу держав та мобілізації ресурсів для відновлення постконфліктних економік. Але в цьому контексті перед урядом країни постає задача щодо забезпечення відповідних умов роботи для таких структур, що передбачає спрощення процедур реєстрації, надання податкових пільг тощо.

Однак, слід зауважити, що співпраця з міжнародними фінансовими структурами супроводжується певними ризиками. Серед основних слід відзначити такі: вплив на формування соціально-економічних, правових та політичних рішень, втручання у процеси управління тощо. Нівелювання наслідків цих небезпек або зменшення впливів можливо досягти шляхом своєчасної взаємодії з міжнародними фінансовими структурами.

Так, фахівці Програми розвитку ООН звертають увагу на доцільність формування цільових фондів багатьох партнерів. З позиції самих донорів – їм зручніше працювати в такому форматі [15]. Крім того, такі запровадження

дозволять країнам з постконфліктною економікою здійснювати координацію процесів фінансування та інвестування через єдиний центр управління.

Однак, за результатами світових практик та спираючись на концепцію «самаритянської дилеми» Дж. М. Б'юкенена, дослідники [16, с. 7] застерігають від формування стійкої залежності постконфліктних територій від тривалої міжнародної фінансової та ресурсної допомоги. Уникнути цього можливо шляхом залишення стимулів розвитку для органів постконфліктної влади (як національного та регіонального рівня), а також залучення інвестицій з боку комерційних структур, які будуть зацікавлені у розвитку регіону.

Підкреслюючи роль міжнародних фінансових інститутів у мобілізації коштів для вирішення найбільш пріоритетних проблем післявоєнного відновлення, слід звернути увагу і на потенціал вітчизняних банківських та небанківських фінансових установ у зміцненні фінансового потенціалу країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Бойові дії спричиняють значні наслідки для розвитку економіки будь-якої країни, яка зазнала військової агресії.

Як свідчать світові практики, постконфліктне відновлення передбачає комплексне бачення проблем, які потребують розв'язання. Тому, дієвим інструментом управління постконфліктними територіями є економічна політика відновлення, яка являє собою систему відповідних задач щодо відновлення та розвитку національної економіки та комплекс заходів щодо їх вирішення. Серед основних її задач слід виокремити подолання безробіття, розвиток малого та середнього бізнесу, створення сприятливих умов для залучення інвестицій.

Необхідною передумовою для економічного відновлення та подальшого розвитку цих регіонів створює міжнародна технічна допомога. Однак, досвід країн, яким вдалося подолати кризові явища у постконфліктному періоді, доводить доцільність створення сприятливих умов для інвесторів та формування дієвого механізму державного регулювання інноваційно-інвестиційних процесів, що складає перспективи подальших досліджень.

Література:

1. Музаффарли Н., Исмаилов Э. К вопросу о восстановлении постконфликтных территорий. *Кавказ и Глобализация*. 2009. № 3 (2-3). С. 7–28.
2. Ляш О. І., Блохін П. В. Становлення економіки миробудівництва у системі економічної безпеки держави. *Проблеми економіки*. 2019. №2. С.45–52.
3. Derick W. Brinkerhoff. *Governance in post'conflict societies: rebuilding fragile states*. New York: Routledge, 2007. 268 p.
4. Del Castillo G. *Rebuilding War Torn States: The Challenge of Post'Conflict Economic Reconstruction*. Published to Oxford Scholarship, 2008. URL: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/>.
5. Collier P., Hoeffler A. Resource Rents, Governance, and Conflict. *Journal of Conflict Resolution*. 2005. Vol. 49. Issue 4. Pp. 625–633. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/>.
6. Coyne C. J. *Reconstruction and Reconciliation: What's Economics Got to Do With It? The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*. 2007. Pp. 69–83. URL: <https://www.ccoyne.com/>.

7. Баронін А. Як військові конфлікти впливають на економіку. URL: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplyvayut-na-ekonomiku>.
8. Макроэкономические исследования. URL: <https://be5.biz/makroekonomika/>.
9. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.
11. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.
12. Обзор мирового экономического и социального положения, 2008 год. Преодоление экономической незащищенности. Нью-Йорк: Издание ООН . 2009, 284 с. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2008wess_ru.pdf.
13. Holtzman S., Elwan A., Scott C. Postconflict reconstruction: The role of the World Bank. URL: <http://documents.worldbank.org/>
14. The IMF's Rapid Financing Instrument (RFI). URL: <http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/>.
15. Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні. URL: http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf.
16. Schmidtchen D. To Help or not to Help: The Samaritan's Dilemma Revisited. *CSLE Discussion Paper*. 1999. pp. 1–14.

References:

1. Muzaffarli N., Ismailov Je. K voprosu o vosstanovlenii postkonfliktnykh territorij. *Kavkaz i Globalizacija*. 2009. № 3 (2-3). S. 7–28.
2. Pliash O. I., Blokhin P. V. Stanovlennia ekonomiky myrobudivnytstva u systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy. *Problemy ekonomiky*. 2019. #2. S.45–52.
3. Derick W. Brinkerhoff. *Governance in post'conflict societies: rebuilding fragile states*. New York: Routledge, 2007. 268 p.
4. Del Castillo G. *Rebuilding War Torn States: The Challenge of Post'Conflict Economic Reconstruction*. Published to Oxford Scholarship, 2008. URL: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/>.
5. Collier P., Hoeffler A. Resource Rents, Governance, and Conflict. *Journal of Conflict Resolution*. 2005. Vol. 49. Issue 4. Pp. 625–633. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/>.
6. Coyne C. J. *Reconstruction and Reconciliation: What's Economics Got to Do With It?* *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*. 2007. Pp. 69–83. URL: <https://www.ccoyne.com/>.
7. Baronin A. Yak viiskovi konflikty vplyvaiut na ekonomiku. URL: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplyvayut-na-ekonomiku>.
8. Makrojekonomicheskie issledovanija. URL: <https://be5.biz/makroekonomika/>.
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyni sait. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front: monohrafiia / za zah. red.

V. P. Horbulina. K.: NISD, 2017. 496 s.

11. Vnutrishno peremishcheni osoby: vid podolannia pereshkod do stratehii uspikhu: monohrafiia / O. F. Novikova, O. I. Amosha, V. P. Antoniuk ta in.; NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti. Kyiv, 2016. 448 s.

12. Obzor mirovogo jekonomicheskogo i social'nogo polozhenija, 2008 god. Preodolenie jekonomicheskoy nezashhishhennosti. N'ju-Jork: Izdanie OON . 2009, 284 s. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2008wess_ru.pdf.

13. Holtzman S., Elwan A., Scott C. Postconflict reconstruction: The role of the World Bank. URL: <http://documents.worldbank.org/>

14. The IMF's Rapid Financing Instrument (RFI). URL: <http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/02/>.

15. Ukraina. Otsinka vidnovlennia ta rozbudovy myru Analiz vplyvu kryzy ta potreb na skhidnii Ukraini. URL: http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf.

16. Schmidtchen D. To Help or not to Help: The Samaritan's Dilemma Revisited. CSLE Discussion Paper. 1999. pp. 1–14.

The purpose of the article is to study foreign experience in the recovery of the national economy in the post-conflict period. It is noted that many countries of the world have faced the processes of restoration of territories and national economy as a result of hostilities.

Emphasis is placed on the fact that neglecting the problems of post-conflict areas can turn them into depressive ones. It has been established that the armistice provides the state with new opportunities to rebuild industrial and infrastructural facilities, attract international donors, restore economic ties, provide real support and intensify small and medium-sized businesses, and establish a new business model of the national economy.

Therefore, the economic policy of post-conflict reconstruction should become an effective tool for managing such territories. It is a system of relevant tasks for the recovery and development of the national economy and a set of measures to address them. The expediency of introducing a software approach in its formation and implementation is noted.

The foreign experience of recovery of the national economy in the post-conflict period, which is of interest to Ukraine, is studied.

The peculiarities of the economic policy of post-conflict recovery are established and the main tools are identified.

The role of international financial institutions in strengthening the financial potential of the state in the post-conflict period and solving priority problems of post-war reconstruction is proved. Among the main participants are the World Bank Group and the International Monetary Fund.

The prospects of such tools as grants, advisory assistance to government organizations, research on efficient use of resources were noted.

According to the results of the research, reservations were made about the formation of a stable dependence of the post-conflict territories on long-term international financial and resource assistance. Therefore, it is necessary to create incentives for development for the authorities and create favorable conditions for investors.